

delanja više ne treba da ga određuje. Utoliko više ne može u malom i srednjem. Uz izbegavanje rizika, koji uprkos svojoj veličini lako izmiču predstavi, moramo biti spremni da sledimo nove društveno i politički neobične puteve.

Ali i ovdje se ukazuje ambivalencija, koja se još uvek može sagledati, u kom pravcu i do kojih konsekvenci vode ovakvi uvidi. Upravo se u oblasti zaštite prirode može primetiti, koliko su funkcionalističke i supstancijalističke tendencije na suprotnim pozicijama. Funkcionalistička ostaje antropocentrična. Ona vidi izvanljudski život baš kao ljudski, život nerodenog, život davnašnjeg čoveka kao »nosioca« određenih kvaliteta koji poseduju određeno značenje onog koji je još uvek aktivan u životu i ona pokušava da štiti takve »nosiocne značenja«. Zapravo je ova pozicija na neukidiv način već redukcionistička. Ona posmatra baštinu Zemlje kao neku vrstu prirodnog parka koji je organizovan prema materijalnim i estetičkim potrebama sadašnjih generacija. U odmeravanju interesa dolazi do neizbežnog nastavljanja redukcije ovog carstva. Od generacije do generacije svet se prostire u minusu status kvoo. Samo tamo gde carstvo bude zaštićeno *radi njega samog*, sigurno je od redukcije. Naravno, ova tekovina zapravo odgovara jednoj dubljoj čovekovoj potrebi, koja se može samo paradoksalno formulirati. To je potreba za nečim što nije definisano u odnosu na naše potrebe, i baš zato ima »smisla«. Mi u ovom svetu možemo da se osećamo kao u zavičaju, ako znamo da je njegovo bogatstvo u pozadini veće od mog aktuelno iskustvenog i od mog iskustvenog kapaciteta. Svest da se sve zna što još može da se zna, naškodila je kvalitetu čovekovog života na nama teško predočiv način.

Drugi momenat naturalističkog univerzalizma leži u razgrađivanju svakog povesnog, posebnog normativnog ubedenja, u korist minimuma jednog univerzalnog etosa koji se odnosi na apstraktnu prirodu čovekovih potreba, etosa tehničke civilizacije. Povesna posebnost bi trebalo da se održi još samo u formi kulturološke brige za uspomenu u formi folklora. Čovekova svest je suštinski univerzalna pa su i njeni zahtevi za važenjem univerzalni. Ali uprkos tome vidimo da univerzalni zahtevi, tamo gde ne ciljaju isključivo na zadovoljenje potreba nego na humanizaciju čoveka, uvek nastupaju u povesno *posebnoj* formi. To važi i za hrišćanstvo. Tu je univerzalizam eshatološki. Faktički, to je samo jedna religija između ostalih. Zato što sama sebe pojmi neadekvatno, ona mora da izazove konflikt sa ostalim zahtevima za univerzalnost. Moderno doba je određeno kao pokušaj da univerzalnost uspostavi preko neutralizovanja do onog sadržaja, zbog koga su takvi sukobi nastali. Propadanje tog pokušaja je usko povezano sa sudbinom jevrejstva. S jedne strane jevrejstvo je u Evropi bilo jedan od do sada najznačajnijih pokušaja spremnosti za samožrtvovanje. Jevrejska partikularnost je za Jevreja Marksa baš ono što najviše ometa, relikv čoveka na putu za redukciju na njegovu rodnu prirodu. Ali s druge strane, antisemitizam je bio fanatični pokušaj partikularne posebnosti u borbi protiv jevrejsko-hrišćanske univerzalnosti, upravo mržnja prema jevrejskoj partikularnosti. Jevrejska samosvest o svom identitetu, idejama, bila je neukidivo povestan subjekat univerzalnog očekivanja spasenja, što je, kako mi se čini, možda najupečatljiviji dokaz za krizu modernosti. Renesansa je drugi simptom ove vrste, a ovdje spadaju i mnogi regionalni pokreti za nezavisnost, teroristički i neteroristički separatizam nastao baš u cen-

na povratnici pisano tonko maroević

PRIM. SON.

Kolji Mićeviću, povodom »Prim. prev.«

*Na primjer: ovaj sonet primijenjeni
dostojan nije tvojih primjedaba.
Za ispriku, al utjeha je slaba,
tvrdim da sam se nametnuo meni.*

*Primi ga ipak, obrni-okreni,
premda se u njem mudro ne razglaba.
Kad potkovana konja vidje zjaba
zablistat htjede, makar i u šeni.*

*Sonda dubokih nemoj očekivat
od tercina, kad katreni su šuplji.
Primoran od iskustva možeš plivat*

*niz struju ritma il ostvariti skuplji
skok, to jest opkoračenje zazivat
dok praznina vreba u svojoj duplji.*

* * *

Koljinim slovnim klavirima

*Pisaćim strojem
razgoniš buku:
udarci tuku,
iskre se roje.*

*Tipke pak tvoje,
slijedeći ruku,
u nježnom luku
redove broje.*

*Nakovanj to je
zgodan Hefestu
duhovnog mlata.
A s bljeskom zlata
na istom mjestu
rime sad stoje.*

* * *

Jovici i Kolji,
vitezovima radnog stola

*Pačetvorina praznog bijelog lista
na drevnoj i oblanjanoj ploči:
iz godova na papir sluz se toči
kapilarima vještog sonetista.*

*I ispunjena stranica je čista
za nevine i tajni sklone oči,
pa bilo da se mnoštvo na njoj roči
ili se sluti lik samotnog Krista.*

*Sada bi bio zadatak podijelit
neispisane tercine na pola —
— svakomu svoje, kako red je, je li?*

*Pokupit mogu iverje sa stola
i mrvice s papira — to je cijeli
večernji obrok za dva apostola.*

* * *

Jovici Aćinu, za kvadraturu
okruglog stola

*Na obodu su kruga i početak
i završetak. Svaki krug kad cijel je
uz sebe sama nema druge želje,
a isti je u petak i na svetak.*

*Al javi li se sumnje tek zametak
zaboravi na oble prijatelje,
od stola se rastavi i postelje
kružne, te stekne kutova desetak.*

*Stvar tehnike je tad ga nagovoriti
da suvišno odbaci, skreše s boka
što pretiče, postane slučaj rijedak
retka što rime radi bude redak.
Dovoljno ga je čekanjem zamoriti
i krug u kvadrat stane (knjižnog) bloka.*

SONET—KRIŽALJKA

Miloradu Paviću, romanotvorcu

*Htio bih složiti pjesmu vodoravno
Al da se čitat da i okomito.
Za prvu ruku postaviti je glavno
Akrostih, zatim nizati redovito*

*Riječi, kojima barem neizravno
Splesti ću ono očito i skrito,
Ko što u gradnju uklapa se slavno
Ime, al tajom — u rimama zbito.*

*Raspon je sužen. Zato jedinice
Enciklopedijski baš teku. Dajem
Čak zlato brže da dođem do žice*

*Ne bih li kako vezao kraj s krajem
I na koncu vidio pravo lice
Knjige što zna Predeo slikan čajem.*

VIA PULA

Draganu Velikiću, a kome drugom

*Kad prolazim uz luk Sergijevaca
ne sjetim tada željene se slave
naručitelja, nego mi se jave
misli na sve na koje sjenu baca*

*taj spomenik. Među njima koraca
u prvom redu Irac bistre glave
i riječi munte, kojim sad se bave
legije cijele revnih joyceovaca.*

*U drugom nizu, pinija u senci,
javljaju mi se stranci i našijenci:
Gordana, Bruno, Karlo, Vilko, Fani.*

*Kostim za senku sad su puka slova,
upravljana od gospodara snova:
Arenom kruže poslovi i dani.*

4. I naturalistički univerzalizam se takođe našao u krizi. Ekološka svest najpre dovodi do načelnog povratka supstancijalnih prirodno-pravnih predstava. Više nije moguće da se diskurzivno uspostavljen konsenzus prizna kao jedini izvor normativnog važenja. Sa stanovišta objektivnih uslova našeg preživljavanja, ni konsenzus više ne može da se posmatra kao poslednja instanca istinitosti zahteva za važenjem. Uslovi našeg kolektivnog preživljavanja su onakvi kakvi jesu, potpuno nezavisni od toga, da li ih putem konsenzusa pogađamo ili ne. Konsenzus može da zasnuje i zabludu. Tada može biti ubitačan. A da li je ubitačan ili nije, odlučuje se kroz činjenice a ne kroz diskurs. Diskurzivno pripremljen konsenzus ostaje da bude i dalje norma, budući da mora biti najumnija forma pronalaženja političkih odluka, zato što bi njegova alternativa bila samovlašće u ime privilegovanog pristupa istini. Ali sa stanovišta nasleđenih posledica neispravnih odluka on ponovo postaje sastavni deo opšte vesti, koji »od prava prirode« ne može biti definisana kao konsensualna.

trima moderne tehničke civilizacije. Pokušaj da se prevlada jedan povesni, partikularni identitet i s njim povezan etos, jednim apstraktno-univerzalnim etosom, čije je jezgro sposobnost za diskurs, spremnost na kompromis, sposobnost za konsenzus i toleranciju, jeste razuman. Ali ova ideja krije unutrašnje protivurečje. Apstraktni naturalistički univerzalizam ne dopušta važenje bezuslovnosti u formi posebne stvarnosti, nego traži da bude zamenjena »tolerancijom«. Ali šta onda znači tolerancija?

Filozofija može verovatno da kaže, šta jeste, i da pokuša da razume, kako je to postalo. Misliti dolazeće traži da se ono ne prisvaja. Kada bi to moglo, dolazeće bi već bilo tu. Njegova anticipacija je pre stvar umetnosti. »O Sokrate, bavi se muzikom!« naređuje boginja Sokratu pre njegove smrti. Zato što je bio skroman i samo filozof, on je mirno iskovao neke Ezopove basne u stihove. Iz istog razloga sam i ja pronašao jedan prost izlaz za jednu poznatu bajku, naravno onakav koji je još neverovatniji od same bajke.

S nemačkog: Relja Knežević